

מה עושים כשיש טראומה לאיבר מסויים בשבת

בעוד ופיקוח נפש דוחה כל עבירות שבתורה, ומותר לחלל שבת בכדי להציל נפשו של אדם מישראל, הדין שונה במי שמוגדר "חולה שאין בו סכנה" – כלומר חולה שההימנעות מטיפול בו אינה מסכנת את חייו, משום שהמחלה ממנה הוא סובל אינה מסוכנת. עבור חולה כזה אין היתר לחלל את השבת, ולהלכה, כפי שנפסק בשו"ע (סימן שכח, יז) מותר לעדות לו כל פעולה רק באמצעות נכרי, ועל ידי ישראל מותר לעשות לו רק מה שאסור מדרבנן – ובשינוי. (לגבי פעולות האסורות מן התורה נחלקו הפוסקים, והארכנו בזה במאמר אחר).

בין חולה שיש בו סכנה לבין חולה שאין בו סכנה ישנה קטגוריה נוספת, של "סכנת איבר". בכלל סכנת איבר – כל מחלה, פגיעה או טראומה שמחמתם צפויה סכנה לאיבר מסויים, שעלול להתנוון, להיקטע או להינמק, אך אין בו סכנה לכל הגוף. מצב זה הוא חמור ממצב של חולה שאין בו סכנה, שעבורו אין כל סכנה לשום חלק מחלקי הגוף, אך פחות מחולה שיש בו סכנה שמרחפת מעליו סכנת חיים ממשית.

ביסוד הדין של "סכנת איבר" נחלקו הראשונים. בגמרא בעבודה זרה (כח, ב) נידונה שאלה כיצד יש לטפל ב"יעין שמרדה", כלומר מחלת עיניים קשה. בתחילה סברה הגמרא שאסור לטפל בה בשבת באמצעים שכרוכים בחילול שבת מדאורייתא. אך לבסוף המסקנה היא שמאחר ש"שוריינא דעינא בליבא תליא" – מותר לעשות כל דבר בשבת אפילו אם יש בו חילול שבת. בביאור ההווא אמינא והמסקנא נחלקו הראשונים:

- א. דעת רש"י, וכך כתבו רוב הראשונים, היא שבתחילה סברה הגמרא שאין סכנה במחלת עין זו אלא לעיוורון, אך אין סכנה לכל הגוף. משום כך אסור לעשות מלאכות דאורייתא. המסקנא לפי זה היא, שסיכון לעין הוא סיכון ללב וממילא יש בכך סכנה גמורה ולכן מותר לחלל את השבת. לפי מהלך זה, שהלכה אכן כמותו, העיקרון הוא ברור: אין לחלל שבת עבור סכנת איבר שאין בה סכנה לכל הגוף.
- ב. דעת התוספות במקום וביצה כו, א, שמותר לחלל את השבת עבור סכנת איבר, ושזו היא מסקנת הגמרא. דברי התוספות מבוססים על שיטת רבינו תם שהובאה במרדכי שבת סימן תסד, שפסק להדיא שמותר לחלל שבת על סכנת איבר.

מאחר שרוב הראשונים פסקו כרש"י, יוצאת לנו חומרא גדולה במקרים של טראומות שמסכנות רק איבר אחד אך לא את כל הגוף, כגון אצבע שנקטעה וניתן להסתפק בעצירת הדימום בכדי למנוע סכנת חיים, ולא יהיה מותר לנסוע לבית החולים ולנתח את היד – דבר הכרוך באיסורי תורה – משום שהמטרה בכך היא רק הצלת האיבר האחד הנתון בסכנה ולא הצלת כל הגוף. כיוצא בזה בתופעה של תסביב אשך – מצב חירום שבו האשך נמצא בסכנה אם לא ינותח בתוך מספר שעות, אך אין במצב זה סכנה כללית לגוף. התוצאות הן

חמורות: הנפגע יישאר ללא אצבע, בעוד שהיה ניתן להציל אותה, והסובל מתסביב האשך
עלול להפוך לעקר. האם יש מקום להקל בכך?

[חשוב לציין את מה שכתב הציץ אליעזר, והובא בשמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה ט –
ברוב המקרים של סכנת איבר אכן יש סכנה לכל הגוף. לכן צריכים בכל מקרה להיות
קפדניים בספק פיקוח נפש ולוודא שאין סכנה לכל הגוף. כפי שכותב שם הרב נויבירט, הגדר
של סכנת איבר הוא רק כאשר הרופא קובע שאכן אין סכנה לכל הגוף בענין, אלא רק סכנה
לאיבר האחד ותו לא].

בתשובה שעדיין לא פורסמה עוסק רבינו הרב וייס שליט"א בנידון זה. לאחר שהוא כותב
שקשה לצרף את שיטת התוספות שמחללים שבת על סכנת איבר, משום שהפוסקים הכריעו
שלא כמותה, וקשה לסמוך על דעת יחיד בדאורייתא, הוא מעיר שיש להקל בשאלה של
תסביב אשך מטעם אחר.

אחד הסימפטומים הבולטים ביותר של תסביב אשך, לצד בחילות הקאות ועלייה בחום
הגוף, הוא כאב חד, פתאומי ועז ביותר. כאבים אלו הנם בלתי נסבלים. הרב וייס פוסק, כי
הטיפול בכאבים בלתי נסבלים דוחה את השבת אפילו באיסורים דאורייתא. מה המקור
לחידוש זה?

בשולחן ערוך בסימן תרי"ח, לגבי תענית יום הכיפורים, מצינו:

"חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם
לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך
לומר שמא ימות. אפילו אם החולה אומר: אינו צריך, שומעים לרופא; ואם החולה
אומר: צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים: אינו צריך, שומעים לחולה".

הרב וייס מדייק הבדל משמעותי בין דברי הרופא לדברי החולה. בעוד שהרופא צריך לומר
שאם לא יאכל הוא עלול להסתכן ולמות, אצל החולה די בכך שיאמר "צריך אני". מה
המשמעות של אמירה זו? למעשה ניתן לדייק מכך שהשולחן ערוך בא לפסוק במחלוקת
ראשונים מפורסמת.

בהגהת מרדכי (שבת סימן תסז) הובאה מחלוקת בין ר"י בר שמואל לבין רבינו תם. לדעת
ר"י בר שמואל, מה שמבואר במסכת יומא שכשחולה אומר "צריך אני" מאכילים אותו ביום
הכיפורים, זהו רק כאשר הוא אומר שאם לא יאכל הוא עתיד למות. אך רבינו תם חולק
עליו, וטוען שהרי החולה איננו רופא או נביא לדעת מה יקרה לו אם לא יאכל. ולכן הוא
פוסק שבוודאי הכוונה היא שאם החולה אומר שהוא מרגיש שאינו יכול לסבול כלל ללא

שיאכל, והוא מוכרח לאכול בדחיפות, מאכילים אותו. זהו חידוש מיוחד. על פי דקדוקו של הרב וייס, כדעת רבינו תם נפסקה ההלכה בשולחן ערוך.

על פי גדר הלכתי זה, מחדש הרב וייס שהוא הדין בכאבים בלתי נסבלים, שגם הם בגדר זה של "צריך אני". אדם שנמצא במצב שהוא איננו יכול לשאת כלל את הכאבים (ומדובר בכאבים ברמה כזאת שהם אכן בלתי נסבלים, וכמו במקרה של תסביב אשך – שבהם אכן הכאב הוא חד ובלתי נסבל בעליל) – מחללים עליו את השבת בכדי למנוע את הכאב הזה.

על כך צריך להוסיף – לכאורה היה ניתן לטפל בכאב עצמו ולא היה צריך לבצע דווקא את הניתוח? על טענה זו כותב הרב וייס שפשוט שבמצב של פיקוח נפש, יש לטפל בחולה בדרך הראויה והנכונה ביותר כפי שהיו עושים בימות החול, כלומר לטפל בסיבת הכאב, ולא על ידי מינונים קיצוניים של משככי כאבים, שגם בהם יש נזק גדול לגוף.

אלו דברי רבינו הרב וייס המאירים את העיניים.

בתשובת הרב יצחק זילברשטיין מצינו שיקולים מעניינים נוספים לנושא זה של תסביב אשך. הרב יצחק רובין הפנה אליו את השאלה, האם אמנם אסור לטפל בתסביב אשך בשבת, משום שלכאורה אין בזה יותר מאשר "סכנת איבר"? הרב זילברשטיין השיב שהדבר מותר, ומטעים את הדברים בכך שהכאבים העזים שכרוכים בכך כלולים להביא את החולה למצב של עילפון. עילפון כשלעצמו נחשב סכנת נפשות. עוד הוא כותב שיש לחשוש לזיהום. ואף שהרופאים אומרים שאין בזה פיקוח נפש, זה רק על הרגע של איבוד האיבר, אבל התוצאות של הזיהום מי ישורנה.

[ומוסיף: "וכן שמענו מרופאים מומחים, שכל איבר מת הנמצא בגוף, יש בזה חשש סכנה של זיהום, ועל כל פנים ספק סכנה בוודאי יש כאן"].

על כל אלו הוא מביא מקורות מעניינים ביותר לגבי ההגדרה של סכנה לאשכים, כסכנה לכל הגוף.

כידוע, אדם הרודף אחר חבירו להורגו, ניתן להרוג אותו בכדי למנוע את הסכנה. מדובר רק על אדם שרוצה לעשות לחברו דבר שמסכן את חייו. הדוגמא שהתורה מביאה לכך (דברים כה, יא), היא אישה שהתערבה במריבה בין שני אנשים, והחזיקה במבושיו של אדם. על כך אומרת התורה "וקצותה את כפה", כלומר שניתן לפגוע בה בכדי למנוע את מעשיה. בספרי נאמר על כך, שלא רק מבושיו, אלא כל דבר שיש בו סכנת נפשות, הוא בכלל דין זה. וכך הם דברי הרמב"ם (הלכות רוצח הלכה ז-ח):

"כיצד, אם הזהירוהו והרי הוא רודף אחריו אף על פי שלא קיבל עליו התראה כיון שעדיין הוא רודף הרי זה נהרג, ואם יכולים להצילו באבר מאיברי הרודף כגון שיכו

אותו בחץ או באבן או בסייף ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמו את עינו עושין, ואם אינן יכולין לכוין ולא להצילו אלא אם כן הרגוהו לרודף הרי אלו הורגין אותו ואף על פי שעדיין לא הרג, שנאמר "וקצותה את כפה לא תחוס עינד". **אחד מבושיף ואחד כל דבר שיש בו סכנת נפשות**, אחד האיש שאחז את האשה, ענין הכתוב שכל החושב להכות חבירו הכייה הממיתה אותו מצילין את הנרדף בכפו של רודף, ואם אינן יכולין מצילין אותו אף בנפשו, שני לא תחוס עינד".

הוי אומר: סכנה למקום זה בגוף נחשבת סכנת נפשות. לפי זה, יש לנו היתר טוב יותר למנוע נמק וסכנה לאיבר זה, משום שהוא נחשב לסכנת נפשות. (ובדומה לסכנה לעין, שהגמרא אמרה לגביו שאף על פי שנראה לנו שהסכנה היא לעין בלבד, מכל מקום סכנה לעין היא סכנה כללית לכל הגוף ולכן מחללים עליה את השבת.

למרות שלכאורה יש לדון בראייה זו, שהרי התורה לא פירטה לנו בדיוק במה מדובר, וייתכן שיש סכנה במעשיה של האישה מטעם אחר, מכל מקום הדברים יפים ונחמדים.